

ВИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ЮРИСДИКЦІЇ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ У СФЕРІ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

Ірина Коваль,

доцент кафедри цивільного права і процесу Донецького національного університету, кандидат юридичних наук

Судова форма захисту є найбільш поширеною серед юрисдикційних форм захисту прав на об'єкти промислової власності. Універсальність сфери її застосування спирається на конституційний принцип поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають в державі (ст. 124 Конституції України) [1]. Виходячи з положень процесуального законодавства та практики правозастосування, спори, що виникають у зв'язку із порушенням, невизнанням чи оспорюванням прав промислової власності, становлять предмет судового розгляду в межах господарської, адміністративної, цивільної юрисдикції. За таких умов актуалізується необхідність дослідження питань розмежування зазначених судових юрисдикцій щодо розгляду справ про захист прав промислової власності.

Проблематика матеріальних та процесуальних аспектів реалізації судової форми захисту прав на об'єкти промислової власності активно розробляється в юридичній літературі. Цим питанням присвячені дослідження О. Дорошенка, В. Жарова, О. Орлюк та інших фахівців. Однак дискусійність багатьох питань у зазначеній сфері, з одного боку, та відсутність єдиних підходів у судовій практиці з огляду на загальні проблеми розмежування предметів господарської і нової — адміністративної — юрисдикцій, з другого боку, зумовлюють потребу подальших досліджень у цій площині.

Беручи до уваги наведене, метою статті є з'ясування сучасного стану розмежування судових юрисдикцій у сфері захисту прав промислової власності та перспектив визначення судової юрисдикції щодо захисту цієї категорії прав.

Як свідчить судова практика, більша частина справ, пов'язаних із захистом прав промислової власності, становить предмет розгляду саме господарських судів, що є цілком закономірним фактом, з огляду на переважно господарську належність правовідносин промислової власності, стосовно яких здійснюються перешкоди через порушення, невизнання чи оспорювання права. Тенденція до зростання кількості справ, розглянутих у господарських судах з приводу захисту прав на об'єкти промислової власності, зумовлена підвищенням зацікавленості суб'єктів господарювання в належному захисті своїх майнових інтересів, опосередкованих правами промислової власності, та пристосованістю господарсько-судової форми захисту для розв'язання економічних спорів.

Зважаючи на правила визначення підвідомчості справ господарським судам, до найбільш поширених категорій спорів у сфері промислової власності, що вирішуються в порядку господарського судочинства, належать спори: про неправомірне використання винаходу, промислового зразка, торговельної марки, комерційного найменування; встановлення права попереднього користування вина-

ЗАХИСТ ПРАВ

ходом, корисною моделлю; визнання недійсним охоронного документу (патенту, свідоцтва); дострокове припинення дії охоронного документа; укладення, невиконання чи неналежне виконання, припинення, розірвання, визнання недійсними господарських договорів щодо розпорядження майновими правами промислової власності (зокрема, ліцензійних договорів, договорів комерційної концесії).

Наявність значної специфіки справ у сфері інтелектуальної власності зумовила запровадження в системі господарських судів засад відповідної спеціалізації. У 2003 році в Вищому господарському суді (далі — ВГС) України створена Судова палата з розгляду справ, пов'язаних із захистом прав на об'єкти інтелектуальної власності, у місцевих і апеляційних господарських судах — колегії суддів (судді). Аналіз практики розгляду господарськими судами економічних спорів стосовно промислової власності за останнє десятиліття свідчить про значне підвищення рівня професіоналізму суддівського корпусу щодо розгляду таких справ. Набутий досвід знайшов втілення в численній кількості роз'яснювальних документів, у яких узагальнена практика застосування законодавства з питань промислової власності, висвітлено проблемні, неоднозначні питання правозастосування.

Запровадження системи адміністративних судів і прийняття процесуального законодавства з питань адміністративного судочинства привело до перерозподілу повноважень у вирішенні спорів за участю органів державної влади між господарськими і адміністративними судами. Такі зміни торкнулись й спорів, пов'язаних із промисловою власністю, однією зі сторін яких виступає публічний суб'єкт, передусім, — Державна служба інтелектуальної власності України. Зазначений державний орган стає учасником спірних правовідносин промислової власності у зв'язку зі зверненням зацікавленої особи з ви-

могою про визнання повністю або частково недійсними актів цього органу відповідно до ст. 20 ГК України [2], ст. 16 ЦК України [3] та норм спеціальних законів з промислової власності.

Сфера застосування зазначеного способу захисту охоплює правовідносини, що виникають як у процесі набуття прав промислової власності (отримання правоохоронного документу), так і у зв'язку з їх здійсненням та захистом. Так, на етапі набуття прав заявникам надаються можливості щодо судового оскарження рішення Державної служби інтелектуальної власності України (наприклад, про відмову у видачі патенту). Рішення цього державного органу може бути оскаржено і у зв'язку з визнанням недійсним охоронного документу на об'єкт промислової власності. Можливість визнання недійсними актів державних органів передбачена і в разі створення перешкод у процесі здійснення права промислової власності. Йдеться, зокрема, про рішення Кабінету Міністрів України щодо надання примусового дозволу іншим особам на використання винаходу. Оскарження актів, пов'язаних із відносинами захисту прав промислової власності, передбачено, зокрема стосовно актів органів Антимонопольного комітету України, на яких покладено функцію захисту від недобросовісної конкуренції. При цьому конкурентне законодавство чітко встановлює, що рішення антимонопольних органів оскаржуються до господарського суду.

Серед фахівців точаться активні дискусії з приводу розмежування господарської та адміністративної юстиції у справах із захисту прав промислової власності за участю органу державної влади. На тлі таких дискусій переважає позиція [4], що підтримується ВГС України [5], відповідно до якої обстоюється необхідність збереження усталеної практики розгляду спорів у сфері інтелектуальної власності господарськими судами. Як основні аргументи наводяться суб'єктний склад і

господарський характер спорів, підготовленість суддівського корпусу до кваліфікованого розгляду цієї категорії справ, позитивний досвід спеціалізації суддів господарських судів. Більшість справ, пов'язаних з визнанням недійсними правовстановлювальних документів (у яких одним з відповідачів виступає орган державної влади, а іншим — власник патенту чи свідоцтва), тісно пов'язані з розглядом конфліктних ситуацій економічного характеру про порушення майнового права на об'єкт промислової власності. Так, типовою є ситуація, коли позивач подає позов про припинення порушення прав, що надаються патентом, а відповідач, своєю чергою, пред'являє зустрічний позов про визнання цього патенту недійсним. Окремий розгляд таких справ господарським і адміністративним судами не сприятиме ефективному правосуддю, адже затягне в часі та загалом ускладнить вирішення справи, призведе до формування суперечливої практики.

Отже, можна констатувати, що спори про визнання недійсним охоронного документа, який засвідчує право промислової власності, становлять предмет господарської юрисдикції, що, відповідно, має бути відображено на законодавчому рівні задля формування однозначної судової практики. З приводу визначення компетенції адміністративних і господарських судів у сфері розгляду справ за іншими підставами визнання недійсними індивідуальних актів державних органів у відносинах промислової власності — єдині підходи відсутні. Як свідчить практика розгляду справ із оскарження рішень Державної служби інтелектуальної власності України, наприклад, про відмову в видачі патенту, переважає розгляд такої категорії справ адміністративними судами [6]. Натомість в останній Постанові Пленуму ВГС України «Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам» від 24.10.2011 року № 10 наведено

інше бачення цього питання — спори про відмову в реєстрації об'єктів промислової власності мають вирішуватися господарськими судами, так само, як і спори за позовами суб'єктів господарювання до органів державної влади про визнання недійсними актів про видачу документів, що посвідчують право інтелектуальної власності (п. 3.2 Постанови) [7].

Наведена позиція ВГС України застосовує на підтримку, адже рішення (акти) Державної служби інтелектуальної власності України про видачу або відмову у видачі патенту пов'язані з набуттям суб'єктивного права на об'єкт промислової власності. Отримання суб'єктом господарювання патенту на винахід, промисловий зразок, свідоцтва на торговельну марку є підставою виникнення майнових господарських правовідносин промислової власності, пов'язаних із залученням цих прав до господарського обороту. Йдеться про реалізацію зазначеним державним органом господарської компетенції, спрямованої на організацію та створення умов для ефективного здійснення господарської діяльності [8, 100]. З огляду на зазначене, цілком логічним є твердження В. Щербини про те, що віднесення до підвідомчості адміністративних судів господарських за своїм змістом і правовою природою спорів (податкових, щодо визнання недійсними актів державних органів) не виправдовує себе лише через ознаку їх публічності [9, 17]. О. Віхров та В. Коверзнев, спираючись на особливість господарських правовідносин, яка проявляється в органічному поєднанні приватних і публічних засад, наполягають на тому, щоб усі категорії господарських спорів належали до юрисдикції господарських судів [10, 114].

Отже, ключовим критерієм визначення підвідомчості спорів у сфері захисту прав промислової власності має бути характер предмета цих спорів, який зумовлений переважно господарською природою правовідносин

ЗАХИСТ ПРАВ

щодо набуття, здійснення та захисту прав на об'єкти промислової власності.

Проблеми розмежування судових юрисдикцій у сфері промислової власності, наявність суттєвої специфіки цієї категорії спорів, тенденція до збільшення їхньої кількості та різноманітності зумовлюють нагальну потребу в розробці засад визначення судової юрисдикції щодо захисту прав промислової власності задля забезпечення компетентного, оперативного й ефективного захисту таких прав. У цьому контексті фахівцями обговорюються питання створення спеціалізованого суду, котрий має здійснювати правосуддя виключно у сфері інтелектуальної (промислової) власності, подібно до досвіду інших країнах, де такі суди успішно функціонують. Серед позитивних моментів створення національної патентної юстиції О. Орлюк називає: підвищення ефективності судочинства у сфері захисту прав інтелектуальної власності, поліпшення рівня та якості захисту, забезпечення єдності правозастосовної практики, усунення відмінностей підходів до тлумачення законодавства, прискорення темпів розгляду спорів і суттєве скорочення витрат на судочинство [11, 14]. Потреба в патентних судах зумовлена також особливістю правового статусу їхніх суддів, серед яких значна роль відводиться суддям — фахівцям у галузі техніки.

Досвід зарубіжних країн з визначення судової юрисдикції в сфері інтелектуальної (промислової) власності свідчить про відсутність універсального підходу до вирішення цього питання. Кожна країна обирає свій підхід до вибору органу судового захисту в галузі інтелектуальної власності. При цьому виразною є тенденція до виокремлення, з різним ступенем самостійності, судових органів, які спеціалізуються на вирішення цієї категорії справ, що загалом відображає загальні тенденції розвитку судів і судочинства в європейських країнах.

В Україні ідея створення спеціалізованого патентного суду активно підтри-

мується на рівні державних інституцій у сфері правової охорони інтелектуальної власності. При цьому ще не склалося остаточне бачення місця такого суду в національній судовій системі. Зокрема, йдеться про віднесення патентного суду до системи адміністративних судів задля виконання ним подвійної ролі: як органу правосуддя, і як органу з тлумачення та правильного застосування законодавства державними органами [12, 151]. Такий погляд видається дискусійним, адже юрисдикція спеціалізованого суду буде представлена спорами, переважна більшість яких має господарський (економічний) характер, а тому не є іманентними адміністративній юстиції. З огляду на це більш виваженим є підхід до запровадження патентного суду як структурного елемента системи господарських судів. Він узгоджується з позицією Антимонопольного комітету України, який ще в 2001 році, разом з Міністерством освіти і науки звертався до президента України, Верховної Ради України та вищих судових органів з пропозицією про необхідність створення в системі господарських судів єдиного для території всієї держави конкретно-патентного суду, який здійснював би правосуддя в сфері захисту конкуренції та інтелектуальної власності [13]. На користь господарської юрисдикції патентного суду свідчать і погляди на вирішення досліджуваного питання в Російській Федерації, де спеціалізований суд з інтелектуальної власності планується створити в системі арбітражних судів. Такий суд буде функціонувати як відособлена перша інстанція, в якій на правах арбітражних засідателів залучатимуться відповідні технічні й інші фахівці [14]; при цьому функції суду першої інстанції російський спеціалізований суд виконуватиме при розгляді спорів між фізичними чи юридичними особами та державою, а спори між суб'єктами господарювання він розглядатиме в касаційному порядку [15, 41].

Проведене дослідження свідчить, що одним з перспективних напрямів удосконалення судової форми захисту прав на об'єкти промислової власності в частині визначення судової юрисдикції спорів у зазначеній сфері має

стати забезпечення повноцінної судової спеціалізації з питань захисту цієї категорії прав через створення патентних судів. ♦

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18, № 19–20, № 21–22. — Ст. 144.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № № 40–44. — Ст. 356.
4. Орлюк Е. Зачем меняют подсудность споров? Каким судам подсудны споры в сфере интеллектуальной собственности? / Е. Орлюк, А. Дорошенко // Юридическая практика — 2005. — 6 декабря.
5. Рекомендації президії Вищого господарського суду України «Про внесення змін і доповнень до деяких роз'яснень президії Вищого арбітражного суду України та рекомендацій президії Вищого господарського суду України» від 16.01.2008 року № 04-5/5 // Вісник господарського судочинства. — 2008. — № 1.
6. Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 17.11.2008 року у справі №2-а-10490/08 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу до ресурсу : <http://reyestr.court.gov.ua>.
7. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам» від 24 жовтня 2011 р. № 10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0010600-11>
8. Бобкова А. Г. Щодо правової природи відносин з набуття прав на об'єкти промислової власності / А. Г. Бобкова, І. Ф. Коваль // Правничий часопис Донецького університету. — 2011. — №1 (25). — С. 94–100.
9. Щербина В. С. Деякі проблеми удосконалення господарського і господарського процесуального законодавства / В. С. Щербина // Право України. — 2010. — № 8. — С. 13–18.
10. Віхров О. П. До питання про критерії розмежування господарської та адміністративної юрисдикцій / О. П. Віхров, В. О. Коверзнев // Вісник господарського судочинства. — 2011. — № 2. — С. 110–118.
11. Орлюк О. П. Інтелектуальна власність як об'єкт наукової діяльності: стан та перспективи / О. П. Орлюк // Питання інтелектуальної власності : збірн. наук. праць : випуск 7. / Редкол. : О. Д. Святоцький та ін. — К. : Лазурит-Поліграф, 2010. — С. 4–15.
12. Дригваль Н. П. Організаційно-правові основи детінізації відносин у сфері обороту об'єктів інтелектуальної власності : дис... канд. юрид. наук за спец.: 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Н. П. Дригваль; Луганська академія внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України. — Луганськ, 2004. — 243 с.
13. Потапенко В. Такие суды — вне конкуренции. Антимонопольный комитет предлагает создать конкурентно-патентные суды / В. Потапенко // Юридическая практика. — 2001. — 16 мая.
14. Ідея створення патентного суду // Юридическая практика. — 2008. — № 17.
15. Дорошенко О. Ще раз про патентний суд / О. Дорошенко // Право України. — 2011. — № 3. — С. 40–43.